

Alfons Nossol

"Existenzkrise Gottes? : der christliche Gott ist anders", Hubertus Mynarek, Augsburg 1969 : [recenzja]

Collectanea Theologica 42/2, 214-216

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nowi podana w przypisach dokumentacja, obejmująca bibliografię w zasadzie po 1954 r. Praca została poprzedzona wiadomościami wstępnymi o zadaniach, metodzie i podziale historii Kościoła, następnie informacją o wydaniach źródeł historii Kościoła, dalej zestawem ważniejszej literatury z zakresu nauk pomocniczych historii Kościoła, wreszcie krótkim zarysem historiografii kościelnej.

Ponieważ podręcznik Bihlmeyera nie uwzględnia kompletnie literatury polskiej, tłumacz i polski wydawca dołączyli do dzieła w formie dodatku polską bibliografię, dotyczącą starożytności chrześcijańskiej, w opracowaniu ks. Tadeusza Śliwy z Przemysła. W bibliografii tej jednak znalazło się wszystko, cokolwiek opublikowano u nas z zakresu starożytności kościelnej, zarówno gdy chodzi o wydania źródeł (polskie przekłady pism ojców i pisarzy Kościoła), jak i opracowania. Prac ściśle historycznych jest tam niewiele, po prostu dlatego, że mało ich w Polsce ogłoszono. Brak zastosowania ścisłej selekcji w doborze polskich pozycji można tłumaczyć względem na odbiorców, podręcznik Bihlmeyera bowiem jest przeznaczony w pierwszym rzędzie dla studentów teologii i tych, którzy interesują się w jakiś sposób starożytną historią Kościoła.

Sam przedkład jest wprawdzie daleki od doskonałości, ale jasny i zrozumiały. Z pewnych niedomogów zdawał sobie sprawę zarówno tłumacz, jak i wydawca, skoro jeden i drugi poczynił na wstępie szereg wyjaśnień w tym względzie. Z inicjatywy tłumacza sprawdzali tekst ks. F. Manthey i ks. T. Śliwa, po śmierci ks. Klenowskiego zaś przeglądał maszynopis jeszcze ktoś z ramienia wydawnictwa.

W rezultacie należy się wdzięczność tłumaczowi i Wydawnictwu SS. Loretanek za podjęcie się przekładu i wydania tego dzieła. Wykładowcy i studenci w seminariach duchownych otrzymali dobrą pomoc przy studium historii Kościoła. Jak dotąd bowiem w większości seminariów panuje niepodzielnie przestarzały podręcznik ks. Józefa Umińskiego, będący przeróbką książki A. Knöpflera, (wydawanej w latach 1895—1921). Zasluga wydawnictwa będzie jeszcze większa, gdy dostarczy na półki księgarskie dalsze tomy tego podręcznika.

Ks. Hieronim Eug. Wyczawski, Warszawa

Hubertus MYNAREK, *Existenzkrise Gottes? Der christliche Gott ist anders*, Augsburg 1969, Verlag Winfried—Werk, s. 110 (*Christliches Leben heute*, t. 7).

Wstęp do dzieła, które ukazało się jako VII tom popularnonaukowej serii *Życie chrześcijańskie dzisiaj*, wyjaśnia od razu jego wyjątkową aktualność. Podkreśla bowiem trafnie problem Boga jako centralny temat współczesnej dyskusji teologicznej oraz nową formę egzystencjalnego spotkania współczesnego człowieka z Bogiem. W dobie, w której modne słowo o „śmierci Boga” nie schodzi z ust teologów, usiłuje autor dać jego właściwą interpretację, by na tej drodze móc wyraźniej wskazać na *totum aliud* prawdziwego Boga rozumu i objawienia chrześcijańskiego. W związku z tym uwydatnia w części I (s. 9—54) określenie „śmierć Boga” jako dekonspirację fałszywych obrazów Boga. Chociaż wypowiedź „Bóg umarł” jest w swym znaczeniu wieloraka, dotyczy jednak przede wszystkim Boga pojmowanego tradycyjnie jako „przedmiot”. Filozofia i teologia chrześcijańska przejęła bowiem prawie żywcem grecki schemat noetyczny: podmiot — przedmiot, który doprowadził krytyczną myśl współczesną konsekwentnie do tzw. „metodycznego ateizmu”. Przedmiotem dla nowożytnej nauki jest to wszystko, do czego w zasadzie można poznawczo dotrzeć, tzn. co da się w jakiś sposób ująć kwantytatywnie, opanować, pojąć, skontrolować oraz zaszeregować w łańcuchach kategoryalnych związków przyczynowych. Nauka przeto musi dzisiaj zadać śmiertelny cios

Bogu umieszczonemu całkowicie w ramach przedmiotowego systemu. Szczegółowo wykazuje Mynarka, że „zmarł” Bóg immanentno-światowy, jakiego czciły prawie wszystkie systemy religijne, filozoficzne oraz ideologie absolutyzujące samego człowieka. „Umarł również tzw. Bóg ponad- i pozaświatowy oraz Bóg pojmowany jako „zapełniacz luk” (*Lückenbüßer*) i zaspokojenie ludzkich tęsknot.

Fakt ten nie dotyczy bynajmniej prawdziwego Boga rozumu i objawienia, ku któremu zwraca się autor w II części swojego studium (s. 55—93). Choć świadome myślenie z istoty swej musi zawsze posiadać charakter przedmiotowy, dociera ono jednak do granic pojmowalności, których już nie sposób zobiektywizować, ponieważ leżą na innym poziomie i stanowią inną jakość, będąc tym samym personalną postawą całej egzystencji ludzkiej czyli po prostu „filozoficzną wiarą” (s. 59). Wielkość i granice ludzkiej myśli dochodzą najwyraźniej do głosu w przypadku myślenia o Bogu. Afirmując przedmiotowość myślenia trzeba tutaj równocześnie zanegować przedmiotowość Boga, doprowadzając w ten sposób do dialektycznej jedności jako jedynej możliwości noetycznego styku z Bogiem. Na tej drodze myśl ludzka dochodzi do Boga jako podstawy i zasady świata. Wszystko co jest światem jest równocześnie przedmiotem, względnie sumą przedmiotów, u podstaw których leży stwórczy akt Boga. Nieprzyjmowanie Boga jako zasady świata jest równoznaczne z twierdzeniem o jego absurdalnej niemożliwości lub też absolutyzowaniu samego świata. Ostatecznie alternatywa brzmi zatem: Bóg albo bezsens, Bóg lub przypadek, względnie — Bóg albo nicłość.

Następnie dowodzi autor, że żywy Bóg dał o sobie znać, objawiając się jako podmiot czyli osoba. Podczas gdy podstawę świata też jeszcze dałoby się uprzedmiotować, nie można tego dokonać w przypadku osoby odznaczającej się dialogalną transcendencją. Osobowy charakter Boga zdecydował w akcie stworzenia również o ludzkiej osobowości, która stanowi dlatego jedynie możliwy obraz Boga. Ten szczegół decyduje właśnie o prawomocności biblijnych antropomorfizmów oraz nieodzownym powiązaniu każdej teologii chrześcijańskiej z antropologią. Podczas gdy Bóg religii ościennych Izraela był tylko personifikacją sił kosmicznych, cechuje Jahwe istotny rys osobowy, uwydatniony najwyraźniej w Jego mówieniu, kochaniu i zawarciu przymierza z ludzkością, w obrębie którego zostaje każdy człowiek powołany do dialogu z Bogiem. Personalny dynamizm prawdziwego Boga dochodzi w całej pełni do głosu dopiero w faktie objawienia jego trójosobowości.

W odpowiedzi na pytanie autor, gdzie ostatecznie jest Bóg, wyjaśniając równocześnie, że takie stawianie zagadnienia jest niedopuszczalne, jako że każda pozytywna odpowiedź na to pytanie zamykałaby *a priori* z istoty swej transcendentnego Boga w ramach przestrzenno-czasowych kategorii.

Względniając ogólną wartość pracy Mynarka, należy podkreślić zwłaszcza samo podjęcie zagadnienia. Dzisiejsza teologia powróciła rzeczywiście znowu do swojego właściwego, czyli pierwotnego przedmiotu, tj. do problemu Boga i chce mieć przede wszystkim z Nim do czynienia. Teologia „śmierci Boga” ma tu rzeczywiście dużą zasługę i szczegółowa analiza jej wieloznaczności jest bez wątpienia pilną potrzebą chwili.

Niezwykle ważne są precyzyjne uwagi autora odnośnie do szczegółowych punktów tego modnego kierunku. Można choćby tylko wskazać na przedmiotowy charakter każdego ludzkiego myślenia oraz nieodzowność jego negacji jeżeli chodzi o Boga. Uwydatnienie tego dialektyzmu myślenia stanowi nową wizję oraz twórczy sposób opisanie treściowego i funkcjonalnego znaczenia analogii w teologii. Na uwagę zasługuje także oryginalne podkreślenie bytu osobowego Boga, jego na wskroś podmiotowego charakteru, co w dobie technizacji i reizacji wszystkiego może odegrać wielką rolę. Wykazanie wreszcie ścisłego związku pomiędzy teologią i antropologią, jako teologicznej podstawy biblijnego antropomorfizmu jest również godne uwagi. Pewnym zacieśnieniem wydaje się jednak być prawie wyłącznie filozoficzne, względnie „teodycealne”

potraktowanie analizy przedmiotowego charakteru Boga tradycyjnych systemów religijnych. Stanowczo za późno dochodzi tu do głosu tajemnica Chrystusa. Poza tym „przedmiotowość” nie wyczerpuje wszystkich pozytywnych aspektów teologii śmierci Boga; w tej chwili są może najważniejsze przede wszystkim jej chrystologiczne tendencje. To, że autor ich nie uwzględni należy zapewne tłumaczyć także charakterem i istotnym zamierzeniem publikacji, stanowiącej wszakże jedną z pozycji swoistej serii wydawniczej *Zycie chrześcijańskie dzisiaj*.

Ks. Alfons Nossol, Lublin

Bolesław ŻYNDĄ, *Bibliografia wydawnictw Księgarni Św. Wojciecha, 1895—1969, w 75-lecie działalności wydawniczej*, Poznań 1970, Księgarnia Św. Wojciecha, s. 644, ilustr. na 20 wkładkach, tabl. 3.

Zasłużona Księgarnia św. Wojciecha przygotowała na 75-lecie swej działalności wydawniczej dokładną bibliografię. Zadaniem tej bibliografii jest wykazanie pełnego dorobku wszystkich rodzajów i typów wydawnictw Księgarni. Materiał do bibliografii został zebrany na podstawie archiwum Księgarni (częściowo zniszczonego w czasie I i II wojny światowej), a także innych źródeł, sumiennie przebadanych przez autora, długoletniego pracownika Księgarni.

Właściwą bibliografię poprzedza zarys historii i działalności Księgarni. Podaje on okoliczności założenia instytucji w 1895 r., jej rozwój i działalność do 1969 r. Jest to więc przyczynek do dziejów książki w Polsce i do historii kultury polskiej.

Bibliografia dzieli się zasadniczo na dwie części. Część I zawiera bibliografię wydawnictw własnych (razem pozycji 3008), potem następuje wykaz serii wydawniczych Księgarni, wykaz konkursów literackich, spis wydawanych czasopism, wydawnictwa ikonograficzne. Część II podaje bibliografię wydawnictw obcych przejętych i kontynuowanych przez Księgarnię św. Wojciecha na przestrzeni lat 1895—1969 (poz. 3195—4150). Uzupełniają bibliografię indeksy autorów, tytułów, tłumaczy, ilustratorów i autorów opracowań graficznych. Załączone trzy tablice ilustrują ilościowy rozwój wydawnictw oraz wysokość nakładów Księgarni. Aneks zawiera szczegółowo opracowaną bibliografię zawartości literackiej czasopisma „Tęcza”, wychodzącego w Poznaniu w latach 1927—1939.

Metoda zastosowana w omawianym dziele jest bez zarzutu, szata wydawnicza doskonała. Dzieło może być uważane jako pomnik wystawiony dla uczczenia jubileuszu Księgarni. Dla polskiej teologii *Bibliografia wydawnictw Księgarni św. Wojciecha* będzie cenną pomocą przy ustalaniu danych bibliograficznych druków opublikowanych zwłaszcza przed 1918 r. Również wspomniana bibliografia będzie przydatna dla poznania niektórych szczegółów obrazujących dzieje kultury religijnej w Polsce.

O. Joachim Roman Bar OFMConv., Warszawa

Jan DESHUESS, *Le sacramentaire grégorien, ses principales formes d'après les plus anciens manuscrits*, Fribourg Suisse 1971, Editions Universitaires, s. 765, (*Spicilegium Friburgense* 16).

Pierwsze nowoczesne wydania sakramentarza gregoriańskiego H. A. Wilsona (r. 1915) i H. Lietzmanna (r. 1921) nie zakończyły bynajmniej badań nad jego historią i tekstem. W pewnym sensie wydania te prowokowały do badań dalszych; obaj wydawcy zdawali sobie bowiem sprawę, że przy ówczesnym stanie wiedzy nie można było dotrzeć do oryginalnej wersji sakramentarza i przedstawili tekst z epoki Karola Wielkiego. Toteż już w r. 1927 L. Mohlberg opublikował tekst, który wydawał mu się starszą od formy karolińskiej wersją sakramentarza gregoriańskiego, tzw. sakramen-